

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistalenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Uusinoka, S. & Jussila, A. (2022) Ammatillisen opinto-ohjaajan ja erityisopettajan yhteinen osaaminen. Erityisen hyvä tuki ja ohjaus – oppijan oikeus, opettajan taito. HAMKin e-julkaisuja 2/2022. 103 -116.

URL: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-836-7>

Ammatillisen opinto-ohjaajan ja erityisopettajan yhteinen osaaminen

Sanna Marinin hallitusohjelmassa todetaan, että koulutus on paras turva syrjään jäämistä ja näköalattomuutta vastaan (Valtioneuvosto, 2019, 165). Opettajien lisäksi kouluissa toimii muita ammattilaisia, jotka osaltaan turvaavat mahdollisuuden edetä opinnoissa kohti parempaa tulevaisuutta hallitusohjelman linjausten mukaisesti. Tässä artikkelissa tarkastellaan ammatillisen opinto-ohjaajan (jatkossa käytetään lyhennettä Opo) sekä ammatillisen erityisopettajan (jatkossa käytetään lyhennettä AmE) työtä, osaamista ja koulutusta.

Oppijan oikeus – opettajan taito -hankkeessa painotetaan opiskelijan oikeutta saada erityistä tukea ja ohjausta ja etsitään osaltaan ratkaisuja hallitusohjelman esiin nostamiin kysymyksiin. Tähän pyritään esimerkiksi opettajankoulutusta kehittämällä. Hankkeen aikana on kolmelta eri teema-alueelta – opetussuunnitelmien pedagoginen kehittäminen, opettajankoulutusten yhteinen opetustarjonta erityisopetuksen ja opinto-ohjauksen teema-alueella ja kohti uutta toimintakulttuuria – kerätty ja tuotettu monipuolisesti tietoa koulutuksen kehittämiseen. Tässä artikkelissa on tarkasteltu hankkeen toiminnan aikana tuotettua ja koottua opinto-ohjaukseen ja erityisopetukseen liittyvää tietoa.

Aloittaessamme kirjoittamista ensimmäinen kysymyksemme oli, mitä yhteistä on ammatillisella opinto-ohjaajalla ja erityisopettajalla. Ensimmäinen ja tärkein vastaus löytyi helposti. Yhteistä heille on opiskelija, ohjattava tai oppilas ja hänen tavoittelemansa elämässä eteenpäin vievän polun mahdollistaminen.

Haastavampi kysymys on, mitä yhteistä on ammatillisten erityisopettajien sekä ammatillisten opinto-ohjaajien osaamisessa. Heidän kouluttajinaan olemme havainneet, että moni haluaa opiskella molemmat koulutukset. Tämä on mielenkiintoista ja saa pohtimaan, täydentävätkö koulutukset toisiaan ja voiko kummankin koulutuksen tuottamaa osaamista hyödyntää samassa työtehtävässä. Miksi molemmat osaamiset nähdään tarpeellisina? Onko edellä mainituissa ammateissa ja koulutuksissa jo nyt olemassa jotain yhteistä? Nämä kysymykset ohjaavat meitä hankesuunnitelman ohella pohtimaan vastausten mahdollisia vaikutuksia ammatillisen opinto-ohjaajan ja -erityisopettajan osaamisen kuvaamiseen ja koulutusten kehittämiseen.

Lähtökohtana sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Ammatillisten erityisopettajien ja opinto-ohjaajien työnkuvan ja ohjaus- sekä opetustyön yhteisenä viitekehyksenä toimii tässä artikkelissa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsite (Social Justice). Yhdistyneitten kansakuntien mukaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsite voidaan määritellä esimerkiksi ”ihmisten mahdollisuudeksi saavuttaa täysi potentiaalin yhteiskunnassa”. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteellä viitataan reiluuteen ja molemminpuoliseen vastuuseen: ”ihmiset ovat vastuussa toisistaan ja kaikkien vastuulla on varmistaa, että ihmisillä on yhtäläiset mahdollisuudet onnistua elämässä”. (Yhdistyneet Kansakunnat, 2014.)

Ohjausalan suurin kansainvälinen kattojärjestö International Association for Educational and Vocational Guidance (IAEVG) pitää sosiaalista oikeudenmukaisuutta kaiken ohjaukseen liittyvän suunnittelun, koulutuspolitiikan ja tutkimuksen ydinarvona, jonka pitäisi ohjata kaikkea ohjaukseen liittyvää toimintaa (IAEVG, 2017). Hooley ja Sultana (2016) toteavat, että sosiaalinen oikeudenmukaisuus ei viittaa ainoastaan yksilön auttamiseen, vaan se sisältää voimakkaan tuntemuksen oikeasta ja väärästä sekä siitä, miten omalla toiminnalla edistetään reilumpaa ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kehittöön eli pyrkimykseen kaikkien kannalta oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan tulevaisuuden tapa oppia sopii oikein hyvin. Sultana (2014) ja MacIntyre (1988) aukaisevat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitettä ohjauksen viitekehyksessä neljällä eri käsitteellä: 1) harmoniana, jossa yksilö asettaa taitonsa ja osaamisensa myös yhteisön käyttöön, 2) tasa-arvona, jossa kaikilla on mahdollisuus toimia oikeudenmukaisista lähtökohdista, 3) pääomana, jossa voidaan nähdä, että toisia täytyy tukea enemmän kuin toisia sekä 4) erilaisuuden moninaisuuden arvostamisena ja kunnioittamisena. (Staunton, 2016.)

Marinin hallitus on hallitusohjelmassaan painottanut koulutuksen merkitystä syrjäytymistä ehkäisevänä ja kaikin tavoin nuorten tulevaisuuden näkymiä edistävänä tekijänä (Valtioneuvosto, 2019, 165). Siitäkin syystä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsite istuu hyvin sekä opiskelijan tuen että ohjauksen viitekehykseksi. Oikeudenmukaisuus, tasa-arvo, erilaisuuden arvostaminen sekä kaikkien mahdollisuus asettaa taitonsa ja osaamisensa yhteiskunnan käyttöön näyttävät myös oppivelvollisuuden laajentamisen taustalla.

Edellä kuvattu sosiaalisen oikeudenmukaisuuden viitekehys tarjoaa hyvän pohjan määriteltäessä erityistä tukea sitä tarvitsevalle opiskelijalle. Tämä näkyy eritoten suhteessa positiiviseen diskriminaatioon, toisin sanoen positiiviseen erityiskohteluun. Positiivinen erityiskohtelu tuli lainsäädäntöön vuonna 1999, ja sillä tarkoitetaan oikeasuhtaista kohtelua tarkoituksena tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen perinteisen

oikeudellisen yhdenvertaisuuden lisäksi. Tällöin esimerkiksi syrjinnän seuraamusten ehkäiseminen tai poistaminen ei ole syrjintää. (Finlex 309/1993 ja Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325.)

Yksilöllisten opiskeluprosessien ja opintopolkujen kautta voidaan vahvistaa opiskelijan mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja sitä kautta saada vahvistusta omalle toimijuudelleen lähtökohdista riippumatta. Tätä kautta tulee näkyväksi myös ammatillisten erityisopettajien ja opinto-ohjaajien rooli toimijuuden ja osallisuuden vahvistajina.

Yhteisen osaamisen selvittelyä

Yhteisen osaamisen selvittelyssä tarkasteltiin kahden ammattikorkeakoulun ammatillisen erityisopettajan koulutuksen ja ammatillisen opinto-ohjaajan koulutuksen opetussuunnitelmia. Opetussuunnitelmat ovat osaa-
misperusteisia, jolloin tavoitteissa kuvataan, millaista osaamista koulutuksissa tavoitellaan. Vertailussa opetussuunnitelmien tavoitteista etsittiin rinnastettavia kuvauksia ja niitä koottiin luvun lopussa olevaan taulukkoon.

Ammatillisen opinto-ohjaajan ja -erityisopettajan koulutusten opetussuunnitelmien vertailua

AmE- ja Opo-opetussuunnitelmien tavoitteita tarkasteltaessa löytyi paljon samoja sanoja, ilmaisuja ja käsitteitä. Näitä ovat muun muassa eettinen, vuorovaikutus, kohtaaminen, hyvinvointi, verkostot, moniammatillisuus, tutkimustieto, tutkimuksellisuus, tutkiva ja kehittävä työote, tieteenala, toimintakulttuuri, lainsäädäntö (säädökset), yksilöllinen polku ja kulttuurien moninaisuus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että opetussuunnitelmien tavoitteet ovat automaattisesti samoja. Kummankin koulutuksen tavoitelauseissa tehdään sidos ammattialaan, jolloin kuvatusa osaamisesta muodostuu ammattialan osaamista, kuten esimerkiksi tutkimustiedon sekä kirjallisuuden hyödyntäminen omassa ammatillisessa kehittämisessä.

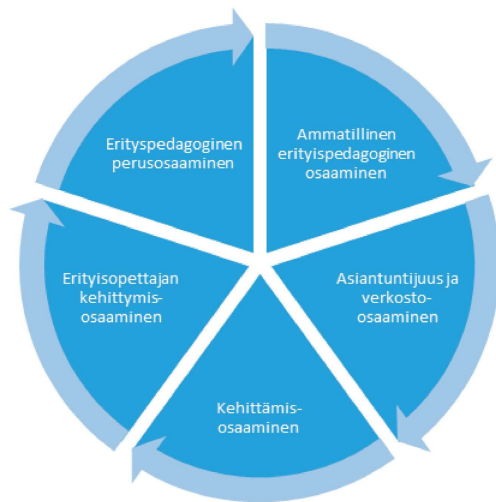
Opetussuunnitelmissa tarkastellaan samaa ilmiötä (esim. lainsäädäntö, tutkimustieto, organisaatio) oman ammattialan tai sen edellyttämän osaamisen mukaisesta näkökulmasta. Tämä on ammatissa toimimisen ja myös koulutuksen kannalta merkittävä asia. Ilmiön tarkasteleminen oman ammattialan linssien läpi tukee ammatti-identiteetin kehittymistä. Valmistuttuaan kummankin ammattiryhmän edustajat työskentelevät samassa ympäristössä (oppilaitos), usein myös yhdessä opiskelijoiden etene-
misen hyväksi. Molempiin ammatteihin kuuluvana työtapana mainitaan myös konsultatiivisen työotteen osaaminen.

Opetussuunnitelmista löytyy erilaisia painotuksia. Lähtökohtaisesti AmEn osaaminen näyttäytyy ammattipedagogisuutta painottavana ja opetuksellisempänä, Opon taas vuorovaikutusta ja kontaktia sekä ohjaustilanteen arviointia korostavana osaamisena. Opo-koulutuksen opetussuunnitelmassa mainitaan keskeisenä kyky kriittiseen itsenäiseen ja yhteisölliseen oman työn perustan arviointiin samoin kuin oman ohjaustyön arviointi sekä opiskelijan lähtökohtien arviointi ohjaustyön perustana. AmE-koulutuksen opetussuunnitelmassa taas nousevat esille ammattipedagogiset kysymykset, kuten oman sekä muiden ammattilajien yhteisten kysymysten ymmärtäminen, kyky tarkastella niitä kriittisesti sekä hankkia uutta tietoa. Tämä liitetään vahvasti opiskelijan tarvitseman pedagogisen tuen arviointiin ja toteuttamiseen sekä yksilölliseen ohjaukseen myös työelämässä. Opinto-ohjaajan opetussuunnitelmassa opinto-ohjaajuutta kuvataan vaativana vuorovaikutusammattina ohjauksen (ura-ohjaus ja opinto-ohjaus) viitekehyksessä. Ammatillisen erityisopettajan kohdalla opetussuunnitelmassa puhutaan osallistavasta erityisopettajasta, jonka viitekehyksenä näyttäytyy vahvasti työelämä, pedagoginen tuki ja verkostoyhteistyö.

Ammatillisen erityisopettajan koulutusten opetussuunnitelmien vertailua

Oppijan oikeus – opettajan taito -hankkeessa tehtiin AmE-opetussuunnitelmien vertailua eri opettajakorkeakoulujen opetussuunnitelmista (Mäkinen & Eskola, 2020). Vertailussa tarkasteltiin viiden ammatillisen opettajakorkeakoulun (Haaga-Helia, Häme, Jyväskylä, Oulu ja Tampere) AmE-koulutuksen opetussuunnitelmia. Siinä havaittiin, että käsitteistö on jokseenkin kirjavaa mutta osaamisperustaisuus löytyy kaikista opetussuunnitelmista pääosin samoista lähtökohdista tarkasteltuna mutta hieman eri tavoin kuvattuna. Mäkisen & Eskolan (2020) mukaan ammatillisen erityisopettajan osaamisalueina näyttäytyvät opetussuunnitelmien mukaan: ammatillinen kehitysosaaminen, erityispedagogiikan perusosaaminen, erityis- tai ammattipedagoginen osaaminen, asiantuntijuus- ja verkosto-osaaminen sekä kehittämisosaaminen. (Kuvio 1.)

Takala (2021) toteaa AOKK:sta valmistuvan erityisopettajan olevan joustavien oppimisympäristöjen rakentaja, joka tarvitsee tulevaisuudessa entistä enemmän yhteistyötaitoja ja verkosto-osaamista sekä kehittävää ja tutkivaa työotetta (Takala, 2021, 47).

Kuvio 1. Amatillisen erityisopettajan osaamisalueet (Mäkinen & Eskola, 2020)

Alumnien näkökulmia yhteiseen osaamiseen

Tampereen ammattikorkeakoulu on uudistanut ammatillisen opettajan koulutuksen opetussuunnitelmia. Suunnittelutyön pohjaksi järjestettiin keväällä 2020 webinaareja, joihin mukaan kutsuttiin sekä ammatillisen erityisopettajan koulutuksen että ammatillisen opinto-ohjaajan koulutuksen mentoreita ja alumneja kertomaan kentällä toimivien ammattilaisten näkemyksiä. Webinaarit järjestettiin erillisinä kummankin koulutuksen edustajille, ja niissä mietittiin mitä osaamista alalla toimimessa tarvitaan.

Webinaarien jälkeen keskustelun aiheet teemoitettiin ja verrattiin, mitä yhteistä ja erillisistä ammatillisten erityisopettajien ja ammatillisten opinto-ohjaajien keskusteluista löytyi.

Verkostoissa toimimista ja yhteistyötä pidettiin molempien ryhmien keskusteluissa tärkeänä. Kummankin ammattiryhmän edustajat näkevät roolinsa moniammatillisen yhteistyön ja verkostotyön aktiivisena toimijana. Yhteistyötaidot ovat tärkeitä Opon ja AmeE:n työssä.

Vuorovaikutus- ja kohtaamisosaaminen on yhdistetty samaan osikkoon ja tarkasteluun. Keskustelujen yhteenvedoissa ei ole eroteltu, tarkoitetaanko osaamisella opiskelijan vai muiden toimijoiden kohtaamista ja vuorovaikutustilanteita. Erityisopettajien koonnissa oli kirjattu tarve vuorovaikutusosaamisen lisäämiseen. Opinto-ohjaajien keskustelussa painotui taito kohdata.

Arvot ja etiikka tulivat selvästi esiin. Eettisesti kestävää toimintaa pidettiin tärkeänä, kuten myös arvojen merkitystä työn perustana. Lisäksi mielenkiintoisia olivat usein toistuneet ilmaukset *ihmisenä olemisen taidot, ymmärrys ihmisestä* tai *perustietoa ihmisestä*. Voimme katsoa niiden viittaavan Opon ja AmEn ihmiskäsitykseen toiminnan taustalla.

Digiosaaminen omassa työssä (ohjaus ja opettaminen) oli korostetusti esillä. Webinaarin hetkellä koronaviruksen aiheuttamaa etäopetusta oli kestänyt noin kaksi kuukautta, ja verkossa toimimisen taidot olivat joutuneet koetukselle. Toimijat kaipasivat tuolloin paljon lisätukea verkossa toimimiseen. Koronan jälkeenkin toimitaan verkkoympäristössä ja digitaidot ovat tärkeitä. Jatkossa, kun mietitään tulevaisuuden koulutuksia, on syytä tarkastella, tarkoitetaanko digitaiteiden vahvistamisella tekniikan haltuunottoa vai taitoa hyödyntää eri toimintatapoja ammatillisesti. Webinaarin hetkellä tarkoitettiin varmasti molempia.

Toimiminen opinto-ohjaajana/erityisopettajana (identiteetti) tuli esille molemmissa ryhmissä. Mikä on ammattien asema tulevaisuudessa tai miten omaa työtä ja toimintaa ohjataan. Tämä näkökulma on huomioitu kummankin koulutuksen nykyisissä opetussuunnitelmissa, ja ammatillinen identiteetti ja sen muotoutuminen on keskeinen osa kehittymistä koulutuksen aikana.

Oman ammatin substanssiosaaminen oli luonnollisesti esillä molemmissa webinaareissa. Osa kuvatuista osaamisista oli selkeästi vain toisen koulutuksen sisältöä. Esimerkiksi erityisopettajat puhuivat opettavien aineiden sisällön tuntemisesta, diagnooseista tai siitä, miten erityinen tuki järjestetään. Opinto-ohjaajat taas toivat esille ohjausmenetelmät, uraohjauksen sekä tulevaisuusnäkökulman. Keskusteluissa kaivattiin myös osaamista aidan toiselta puolelta, kuten opot ymmärrystä erityisen tuen kysymyksistä ja AmE:t vuorovaikutustaitojen osaamista.

Opinto-ohjaajien käsityksiä yhteisestä osaamisesta – kysely Oppopäivillä

Hankkeen yhteydessä kerättiin tietoa opinto-ohjaajien käsityksistä opinto-ohjaajan ja erityisopettajan työssä edellytetyistä osaamisista ja eroavaisuuksista. Kysely tehtiin Tampereen Oppopäivillä 7.2.2020, ja sen tuloksia on tarkasteltu tarkemmin muissa julkaisuissa (ks. Tuuri & Jussila, 2020, Jussila & Juurakko-Koskinen, 2020). Kysely tukee opetussuunnitelmavertailun johtopäätöksiä.

Yhteistä osaamista opinto-ohjaajan ja erityisopettajan työssä on taito kohdata ja tehdä yhteistyötä. Kummankin ammattiryhmän työn keskiössä on opiskelijan etenemisen tukeminen, ja kumpikin ammattiryhmä tukee oman osaamisensa kautta. Osa vastaajista ei löytänyt eroa opinto-ohjaajan

ja erityisopettajan työssä. Heillä opiskelijan eteneminen oli tärkeintä, ja molemmat ammattiryhmät edistivät sitä. Osa vastaajista korosti eroa. Tämä tulkinta on mahdollinen, kun tarkastelee, mitä AmEn tai Opon pitää osata edistäessään opiskelijan etenemistä polun eri vaiheissa.

Kysely ja sen tulosten tarkastelu tuotti näkökulman, jonka avulla Opon ja AmEn työtä ja osaamista voi vertailla. Keskiössä on edellä mainittu opiskelijan etenemisen tukeminen, jota kumpikin ammattiryhmä osaltaan edistää. Onnistumista tehtävässä kannattelevat taito kohdata, vuorovaikutustaidot ja opiskelijan kunnioitus. Näiden taitojen avulla kumpikin ammattiryhmä pystyy tuomaan oman substanssiosaamisensa opiskelijan tukemiseen. Mallin avulla voi ymmärtää, miksi osa vastaajista piti opinto-ohjaajan ja erityisopettajan työtä lähes samana. Ensisijainen tehtävä ja työn tavoite on edistää opiskelijan asioita ja alistaa oma osaaminen tälle tavoitteelle. Samoin on helppo ymmärtää, miksi monet hankkivat sekä Opon että AmEn osaamisen. Kun hallitsee kummankin ammattiryhmän osaamisen, pystyy tukemaan monipuolisemmin opiskelijaa polullaan. Opinto-ohjaajat kaipasivat lisää koulutusta usein juuri erityiseen tukeen ja erilaisiin opiskelun haasteisiin liittyvissä asioissa.

Kuvio 2. Opiskelijan polku

Yhteisen sisällön muotoilua

Tarkastelun perusteella olemme valikoineet taulukkoon 1 osaamisen kuvauksia, jotka voidaan liittää kummankin ammatin opetussuunnitelmiin. Oikeanpuoleiseen sarakkeeseen on kerätty kunkin osaamisen kohdalla erilaisia huomioita koskien esimerkiksi mahdollisuuksia yhteiseen toteutukseen.

Taulukko 1. Opinto-ohjaajan ja ammatillisen erityisopettajan osaamisalueet

Opo:n ja AmE:n osaamisalueet

Opo:n ja AmE:n osaamisen yhteiset alueet

Osaamisen kuvaus	Opo	AmE	Yhteinen toteutus
 Monilainen yhteistyö	Toimijana Kehittäjänä	Toimijana Kehittäjänä	Tässä yhteinen toteutus on mahdollista. Oman ammattialan näkökulma on kuitenkin tärkeä.
 Verkostoyhteistyö	Verkoston toimija Verkoston luoja Ohjauksen asiantuntija	Verkoston toimija Verkoston luoja Erytisen tuen asiantuntija	Yhteinen toteutus on mahdollinen: <ul style="list-style-type: none"> Verkostotaidot Kohtaaminen Konsultatiiviset taidot Erilliset asiantuntijustaidot
 Moninaisuuden huomioiminen Yksilöllinen lähetymistapa	Ohjattavat yksilöinä Koskee kaikkia ohjaustilanteita	Kaiken opetuksen ja ohjauksen lähtökohhta Myös työelämässä	Osin yhteinen toteutus. Yhteisiä sisältöjä
 Kehittämisosaaaminen	Johtamis- ja organisaatio osaaminen oppilaitoksissa ja asiantuntija organisaatioissa	Työelämä, oppilaitos Näkökulma erityisen tuen käytännöissä ja niiden kehittämiseksi	Osin yhteinen toteutus. Yhteiset sisällöt: <ul style="list-style-type: none"> Kehittäjyys Tulevaisuus orientaatio Oman alan kehittäminen Asiantuntijuus
 Etiikka ja eettinen osaaminen	Ammattieettiset perusteet Työn arvopohja Kohtaamisen perusta	Kohtaamisen perusta Työn arvopohja	Yhteinen toteutus mahdollinen Yhteistä: <ul style="list-style-type: none"> Yleiset eettiset näkökulmat Erillistä: <ul style="list-style-type: none"> Ammattieettiä
 Kohtaaminen ja vuorovaikutus	Eettiset perusteet taustana Dialogi ja kohtaaminen voisi olla enemmän näkyvissä	Dialogisuus Vuorovaikutus Kuulemisen käsite	Yhteinen toteutus mahdollinen. <ul style="list-style-type: none"> Opiskelijan kohtaamisen merkitys Myös verkostossa toimimisen edellytyksenä
 Teoriapohja	Ohjauksen teoriat (Käytännönmittiset, pedagogiikka, sosiologia)	Vahva sidos pedagogiikkaan erityispedagogiikka	Pääosin erillinen toteutus luonteavaa
 Kehittyminen, identiteetti	Vuorovaikutuksen ammatillainen, ohjaaja, kohtaaja	Opettaja Pedagogi	Erillinen toteutus ainakin osin. Mahdollisesti yhteistä: <ul style="list-style-type: none"> Ongelmien ratkaisu Identiteetin rakentuminen Vuorovaikutustaidot

Kohtaaminen ja taito tehdä yhteistyötä ovat molemmille yhteisiä taitoja, ja koulutusta ei tarvitse välttämättä eriyttää. Kohtaamisen käsite vaatii avaamista ja määrittelyä, sillä se voi saada erilaisia tulkintoja ja herättää erilaisia kysymyksiä, esimerkiksi voidaanko puhua kohtaamisesta ilman

yhteistä kieltä, mikä on vuorovaikutuksen osuus kohtaamisessa ja onko dialogisuus osa kohtaamista vai seurausta siitä.

Yhdessä opiskeleminen ja saman ilmiön tarkasteleminen oman prosessin näkökulmasta vahvistaa kummankin ammattiryhmän oppimista, vahvistaa ammatillista identiteettiä ja taitoa tehdä yhteistyötä. Merkittävä päätös tulee olemaan se, onko koulutuksen jatkossa tarjottava mahdollisuus oman ammattialan identiteettityöhön.

Identiteettityölle on keskeistä syvällinen reflektio (Kukkonen, Tapani, Ilo-la, Joensuu & Ropo 32, 2014), jolle pitää antaa mahdollisuus opintojen aikana. Kukkonen (2018) mukaan ammatillisen opinto-ohjaajan identiteetti ja ammattitaito on syytä ymmärtää jatkuvasti muotoutuvaksi, uudelleen rakentuvaksi ja muokkautuvaksi kehittymisen prosessiksi, joka jatkuu koko ammattiuran ajan. Näkökulma sopii myös ammatilliseen erityisopettajaan. Suomessa niin ammatillisen opinto-ohjaajan kuin ammatillisen erityisopettajan koulutuksen pääsyvaatimuksissa edellytetään opettajan pätevyyttä. Koulutus ei muuta tätä identiteettiä eikä olemassa olevasta opettajan identiteetistä pitäisi luopua. Opettajan identiteetti pikemminkin laajenee tai muovautuu uudelleen (Kukkonen, 2018).

Ammatillisella identiteetillä ymmärretään elämänhistoriaan perustuvaa käsitystä itsestä ammatillisena toimijana: millaiseksi ihminen ymmärtää itsensä tarkasteluhetkellä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän työssään ja ammatissaan haluaa tulla. Ammatilliseen identiteettiin kuuluvat myös käsitykset siitä, mihin ihminen kokee kuuluvansa ja samaistuvansa. Mitä hän pitää tärkeänä sekä mihin hän sitoutuu työssään ja ammatissaan? Siihen sisältyvät lisäksi työtä koskevat arvot ja sen eettiset ulottuvuudet sekä tavoitteet ja uskomukset. (Eteläpelto & Vähäsantanen, 2008, 26.)

Opon ja AmEn ammattiin liittyy moraalisia ja eettisiä tekijöitä. Opinto-ohjaajilla on kirjattu omat eettiset periaatteet (kts. IAEVG, Suomen opinto-ohjaajat ry). Erityisopettajan ammattiin on lisäksi liitetty tavoite yhteiskunnallinen muutoksesta tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden suuntaan (vrt. Social Justice). (Nm. Gavish, 2016, Kähkönen, 2019.) Erityisopettajien vuorovaikutussuhde opiskelijoihin lähtee erityisesti auttamisen halusta ja huolenpidosta. Päämotiivina erityisopettajuudelle ei ole välttämättä opettaminen vaan enemmänkin erityistä tukea tarvitsevien tukeminen. (Gavish, 2016.)

Mitkä tekijät motivoivat hakeutumaan erityisopettajan koulutukseen? Gavishin (2016) mukaan motivaattoreina näkyy kolme tekijää:

Eettiset ja moraaliset tekijät eli halu auttaa muita, mahdollisuus oman ideologian mukaiseen työhön sekä mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnalliseen muutokseen (vrt. sosiaalinen oikeudenmukaisuus) ja

heikompiensaisten elämään, päämotiivina ei niinkään opettaminen vaan läsnä oleminen, ihmisten tukeminen ja ohjaaminen saavuttamaan jotakin, mikä heille kuuluu.

Käytännön tekijät eli henkilökohtainen kompensatio, itsensä kehittäminen ja kykyjen vahvistaminen ja onnistumisen tunteiden myötä kokeminen.

Älylliset tekijät eli uteliaisuus ja kiinnostus erityistä tukea tarvitsevia ihmisiä kohtaan – miten heitä voidaan auttaa ja miten päästä sen yli, että loppujen lopuksi he eivät ole sen erilaisempia kuin tavalliset ihmiset (Gavish, 2016).

Molemmat ammatit ovat edelleen vahvasti omia osaamiseen perustuvia professioitaan, ja molemmilla on oma erityinen osaamisensa ja molempia tarvitaan. Molemmat auttavat ja mahdollistavat opiskelijan etenemistä. Pölonen (2020, 172) tarkastelee ammattinimikkeiden sijaan taitotitteileitä. Ovatko Opo ja AmE tästä näkökulmasta tarkasteluna mahdollistajia, selventäjiä tai auttajia?

Johtopäätöksiä ja ehdotuksia – näkökulmia tulevaan

Oppijan oikeus – opettajan taito -hankkeen tavoitteena erityisopetuksen ja opinto-ohjauksen teema-alueella (teema-alue II) oli kehittää opettajan koulutukseen yhteistä opetustarjontaa. Edellä kuvattiin hankkeen aikana toteutettuja tutkimuksia ja selvityksiä, joita voidaan hyödyntää ammatillisen opinto-ohjaajan ja erityisopettajan koulutuksien kehittämisessä. Seuraavassa esittelemme (taulukko 2.) seitsemän toteutusmuotoa, joita voi käyttää pohjana, kun mietitään, mitä yhteistä koulutuksissa on.

Yhteisille toteutuksille on varmasti tilaa. Hankkeen aikana löytyi useita ideoita, joita olisi syytä selvittää vielä tarkemmin. Tässä yhteydessä Opon opetussuunnitelmia tarkasteltiin esimerkinomaisesti. Opetussuunnitelmien sisältöjen vertailun voisi tehdä myös tarkemmin käyttäen tieteellisiä menetelmiä. Sen lisäksi voisi tarkastella sitä, mitä eri sisällöt tarkoittavat eri koulutuksissa. Esimerkiksi käsitteiden *kohtaaminen* ja *koh-taamisaaminen* sisältöä tulisi avata ennen kuin ne kirjataan yhteiseksi tavoitteeksi.

Moni opettaja hakeutuu suorittamaan sekä AmEn että Opon koulutukset. Näyttää siltä, että molemmissa ammateissa osaamisen tarve lisääntyy koko ajan. Syyt saattavat olla henkilökohtaisia, kuten se, että ”haluan osata enemmän” tai että ”on hienoa osata enemmän”. Kyse voi olla myös olla järjestelmäsyitä, kuten siitä, että työssä selviäminen vaatii enemmän osaamista. Tarkoitaanko todella, että tällaista ”tuplaosaamista” tarvitaan

tämän päivän OPO:n ja AmEn ammateissa? Voiko syynä olla työmarkkinamahdollisuuksien parantaminen, halu siirtyä esimerkiksi ammatillisesta erityisopettajaksi opinto-ohjaajaksi tai toisinpäin.

Taulukko 2. Opinto-ohjaajan ja erityisopettajan koulutuksen toteutusmuodot

Opo:n ja AmE:n koulutuksen toteutusmuodot

Koulutusten seitsemän yhteistä toteutusmuotoa

Toteutusmuoto	Kuvausta
 Yhteinen toteutus samoilla yhteisillä tavoitteilla	Osaamistavoitteet samat ja irroitettavissa ammatin kontekstista. Esimerkiksi kohtaamisen taidot, dialogisuus ja verkostotaidot
 Pääosin yhteinen toteutus ja tavoite	Tavoite on yhteinen mutta asioiden tarkastelu oman ammattialan kautta rikastaa osaamista. Ammattialan näkökulmaa vahvistetaan. Esimerkiksi lait ja säädökset.
 Tavoitteissa yhteistä, työskentely yhdessä saman ilmiön parissa	Omien opetussuunnitelmien mukaista työskentelyä saman ilmiön äärellä oman ammattialan näkökulmasta. Esimerkiksi kehittäminen ja monialainen yhteistyö.
 Molemmilla oma erillinen OPS ja toteutus	Pysytään erillään omissa koulutuksissa.
 Osaamisen vaihtaminen	Vierailtavat opettajat ja luennot toisen koulutuksen opiskelijoille
 Ammatillisten opettajakorkeakoulujen toteuttama yhteinen toteutus	Mahdollisuus, joka vaatii sopimista ja päätöksiä. Onko yhteinen sisältö opetussuunnitelmiin mahdollinen ja kuka siitä huolehtii? Tarvitaan yhteinen viitekehys - esimerkiksi sosiaalinen oikeudenmukaisuus.
 Mitä ammatillisen erityisopettajan ja opinto-ohjaajan osaamista pitäisi jakaa?	Esimerkiksi ammatillisen opettajakoulutuksen opiskelijoille.

Ammatillisen koulutuksen lainsäädäntö uudistui 2018, ja uudistus vaikutti ohjauksen ja tuen järjestämiseen ja toimijoiden työnkuviin. OO-hanke on tehnyt tutkimusyhteistyötä Ohjaajat työssään -hankkeen kanssa (Ohjat-tutkimus), jossa on selvitetty opinto-ohjaajien näkemyksiä työstään (kts. Jyväskylän yliopisto 2019). Tutkimuksen tulokset valaisevat opinto-ohjaajien käsityksiä omasta työstään. On ajankohtaista pohtia, millaista erityisen tuen ja ohjaamisen osaamista toisen asteen koulutus uudistuneen lainsäädännön ja toiminnan muutoksen jälkeen edellyttää opettajilta, erityisopettajilta ja opinto-ohjaajilta. Mikä on se työtehtävä, jossa tällaista tuplaosaamista vaaditaan vai onko syntymässä uusia työtehtäviä?

Opinto-ohjauksen ja erityisopetuksen merkitys on kasvanut ammatillisessa koulutuksessa. Niistä on tullut selkeä osa ammatillisen koulutuksen arkea, eikä niiden merkitystä kyseenalaisteta. Aikojen myötä tuen ja ohjauksen merkitys on kasvanut, ja samalla myös toimintatavat ovat muuttuneet. Toimitaan muuttuvassa oppilaitoksessa ja maailmassa. Hallitusohjelman mukaan tavoitellaan kaikille mahdollisuutta saavuttaa toisen asteen tutkinto. Se haastaa ohjauksen ja erityisen tuen toimintaa. Lähtökohteisesti sekä Opo että AmE ovat tukemassa tavoitteen saavuttamista. Keinot pohjautuvat kummankin ammatin osaamiseen. AmE löytää usein pedagogisia ratkaisuja, Opo taas kirkastaa tavoitetta ja tukee ohjattavan toimijuutta.

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus tarjoaa hyvän ajattelumallin ja viitekehksen erityisen tuen ja ohjauksen tarkasteluun. Nuorten hyvinvoinnista huolehditaan parhaiten siten, että kaikki ihmiset ominaisuuksistaan huolimatta saavat parhaan ja heidän tavoitteitaan vastaavan osaamisen. Siihen tarvitaan opettajia, opoja ja erityisopettajia, joilla on laajaa osaamista opiskelijan tukemisesta ja ohjaamisesta erilaisissa tulevaisuuden oppimisympäristöissä.

Monet muutokset on hyvä aloittaa suuntaamalla katse itseseen. Miten voimme tulevaisuuden oppimisen ammattilaisten kouluttajina huolehtia siitä, että monialaisuus- ja yhteistyötaidot ovat sellaiset, että niiden varassa voidaan opiskelijoita auttaa vahvuuksiensa näkemisessä ja sitä kautta matkallaan kohti unelmiensa työuraa. Tulevaisuus, jota emme tunne, tuo uusia haasteita, joihin on vastattava. Maailma ei ole vielä valmis.

Lähteet

- Brownell, M., Ross, D., Colón, E. & McCallum, C. (2005). Critical Features of Special Education Teacher Preparation: A Comparison with General Teacher Education. *The Journal of Special Education*, 38(4), 242–252.
- Carpenter, L. & Dyal, A. (2007). Secondary inclusion: Strategies for implementing the consultative teacher model. *Education*, 127(3), 344–350.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2008). Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.), *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja* (ss. 26–49). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Gavish, B. (2016). Special education trainee teachers' perceptions of their professional world: motives, roles, and expectations from teacher training. *Teachers and Teaching: Theory And Practice*, 23(2), 153–170.

- Gavish, B., Bar-On, S. & shein-kahalon, R. (2016). Beginning special education teachers in Israel: Perceived self-efficacy. *Levinsky College of Education*, 31(1), 10–22.
- Hooley, T. & Sultana, R. G. (2016). Career guidance for social justice. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 36, 2–11.
- HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Opetussuunnitelma 2020, Ammatillinen erityisopettajan koulutus. Haettu 7.9.2019. <https://huoasl.outsystemsenterprise.com/opetussuunnitelmat/OpetussuunnitelmanTiedot.aspx?CurriculumCodeInput=OPEM21A>
- HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu. Opetussuunnitelma 2020, Opinto-ohjaajan koulutus. Haettu 7.9.2021. <https://huoasl.outsystemsenterprise.com/opetussuunnitelmat/HomePage.aspx?KoulutusId=70382&LanguageFilter=&UiLanguage=fi-FI>
- IAEVG. (2017). IAEVG Ethical Guidelines. Haettu 23.8.2021 osoitteesta <https://iaevg.com/Resources>
- Jussila, A. & Juurakko-Koskinen, T. (2020). Opinto-ohjaajan ja erityisopettajan osaamisten ytimessä. *TAMKjournal*. Haettu 9.2.2021. https://tamkjournal.tamk.fi/opinto-ohjaajan-ja-erityisopettajan-osaamisten-ytimessa/?fbclid=IwAR1bHboKfc-twhd-4r61kdfns4v6GnHBgJ1YGN-DeH1XPOjQt4WLTWw4zy_o
- Jyväskylän yliopisto. (2019). Ammatillisen koulutuksen opinto-ohjaajien työssäjaksaminen huolestuttaa tutkijaa. Haettu 5.8.2021. <https://www.jyu.fi/fi/ajankohtaista/arkisto/2019/09/ammattillisen-koulutuksen-opinto-ohjaajien-tyossajaksaminen-huolestuttaa-tutkijaa>
- Kukkonen, H., Tapani, A., Ilola, H., Joensuu, M. & Ropo, E. (2014). Opettajaidentiteetin rakentuminen ammatillisessa koulutuksessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 2, 28–49.
- Kukkonen, H. (2018). Identiteetiksi ammatillinen opinto-ohjaaja. *TAMKjournal*. Haettu 22.2.2021. <https://tamkjournal.tamk.fi/identiteetiksi-ammattillinen-opinto-ohjaaja/>
- MacIntyre, A. (1988) *Whose Justice? Whose Rationality?* Notre Dame, IN, USA: University of Notre Dame Press.
- Mäkinen, M. & Eskola, S. (2020). Ammatillisen erityisopettajan osaaminen – opetussuunnitelmien tarkastelu. Teoksessa Risku, P. ym. (toim.), *Tulevaisuuden opettajuus*. Jamk Ammatillinen opettajakorkeakoulu (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 283, 172). Jyväskylä.

- Pölonen, P. (2020). *Tulevaisuuden identiteetit*. Helsinki: Otava.
- Pölonen, P. (2020). *Tulevaisuuden lukujärjestys*. Helsinki: Otava.
- SITRA. (2021). Megatrendit 2020, Mistä on kyse? <https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/#mista-on-kyse>
- Staunton, T. (2016). Social Media, Social Justice? Consideration from a career development perspective. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 36, 38–45.
- Sultana, R. G. (2014). Pessimism of the intellect, Optimism of the Will? Troubling the Relationship Between Career Guidance and Social Justice. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 14(1), 5–19.
- Suomen opinto-ohjaajat ry. (2021). Opinto-ohjaajan työn eettiset periaatteet. Haettu 23.8.2021. <https://www.sopo.fi/yhdistys/eettiset-periaatteet/>
- Takala, M., Mäkinen, M., Eskola, S., Saarinen, M. j& Sutela, K. (2021). Mitä erityisopettajien koulutuksissa opetetaan? – Havaintoja yliopistojen ja ammatillisten opettajakorkeakoulujen opetussuunnitelmista. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 23(2), 32–49.
- Tuuri, H. & Jussila, A. (2020). Näkemyksiä opinto-ohjaajien ja erityisopettajien osamisesta. *Opinto-ohjaaja*, 4/2020, 12–13.
- Valtioneuvosto. (2019). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Tampereen ammattikorkeakoulu. Ammatillinen erityisopettajan koulutus - Opetussuunnitelma 2020. Haettu 22.2.2021. https://content-webapi.tuni.fi/proxy/public/2020-05/liite_3_taok_aeo-ops_2020_uusi_20200504.pdf
- Tampereen ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opinto-ohjaajan koulutus - Opetussuunnitelma 2020. Haettu 22.2.2021. https://www.tuni.fi/sites/default/files/media/file/taok_opo_2020.pdf
- Yhdistyneet kansakunnat (2014). Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on arvokkaan elämän edellytys. Haettu 28.4.2021. <https://unric.org/fi/sosiaalinen-oikeudenmukaisuus-on-arvokkaan-elaemaen-edellytys/>